

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

10(19)

2010

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

LI
LEIDVYKLA

VILNIUS 2010

REDAKCINĖ KOLEGIJA

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius)
Vytauto Didžiojo universitetas

Auksuolė Čepaitienė
Lietuvos istorijos institutas

Jonathan Friedman
*École des Hautes Études en Sciences Sociales
Kalifornijos universitetas, San Diegas*

Orvar Löfgren
Lundo universitetas

Jonas Mardosa
Vilniaus pedagoginis universitetas

Žilvytis Šaknys
Lietuvos istorijos institutas

REDAKCINĖS KOLEGIJOS
SEKRETORĖ

Danguolė Svidinskaitė
Lietuvos istorijos institutas

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – etnologijos ir socialinės/kultūrinės antropologijos mokslo žurnalas, nuo 2001 m. leidžiamas vietoj tęstinio monografijų ir studijų leidinio „Lietuvos etnologija“. Jame spausdinami moksliniai straipsniai, konferencijų pranešimai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas siekia pristatyti mokslo aktualijas ir skatinti teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Redakcijos adresas:
Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius

Tel.: + 370 5 262 9410
Faks: + 370 5 261 1433
El. paštas: etnolog@istorija.lt
v.ciubrinskas@smf.vdu.lt

Žurnalas registruotas:
European Reference Index for the Humanities (ERIH)
EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Humanities International Complete,
SocINDEX with Full Text
Modern Language Association (MLA) International Bibliography

TURINYS / CONTENTS

<i>Pratarmė (Vytis Čiubrinskas)</i>	5
<i>Foreword (Vytis Čiubrinskas)</i>	8

Straipsniai / Articles

Auksuolė Čepaitienė

Giminystės idėja ir paveikslas: genealoginis mąstymas Lietuvoje	11
An Idea and a Picture of Kinship: Genealogical Thinking in Lithuania	35

Irma Šidiškienė

Internetiniai tekstai kaip vedybų tyrimo šaltinis	37
Internet Texts as a Source for Marriage Research	59

Thomas M. Wilson

Elites, Networks and the Anthropologies of Policy and Borders: Some Suggestions from Ireland	61
Elitas, socialiniai tinklai bei viešosios politikos ir paribio antropologijos: keletas pasiūlymų iš Airijos	75

Ida Harboe Knudsen

Keletas pasvarstymų apie žmogaus amžių, politiką ir politikus kaimo bendruomenėje, Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą	77
Some Reflections on Age, Politics and Politicians in a Rural Community after Lithuania's EU-entrance	90

Kristina Šliavaitė

Deindustrializacija, socialinis nesaugumas ir išgyvenimo strategijos posovietinėje erdvėje: Visagino atvejis	93
Deindustrialization, Social Insecurity and Strategies of Survival in the Post-Soviet Region: the Case of Visaginas	114

Tea Golob

The Meanings of "Home" and "Homeland" in Slovene Diasporic Communities	117
<i>Namų</i> ir <i>tėvynės</i> įprasminimas slovėnų diasporos bendruomenėse	135

Daiiva Repečkaitė

Rusakalbių izraeliečių kultūros apibrėžtys kasdienybėje: nuo rafinuotų manierų iki bendravimo kodų	139
Everyday Definitions of Culture by Russian-speaking Israelis: from Sophisticated Manners to Codes of Communication	160

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

Ramūnas Trimakas. Lietuvių liaudies medicina: etnografiniai ir folkloristiniai aspektai. XIX amžiaus pabaiga – XX amžiaus pirmoji pusė (<i>Veronika Gribauskaitė</i>)	163
Lietuviškojo identiteto trajektorijos. V. Čiubrinskas ir J. Kuznecovienė (sud.) (<i>Gediminas Lankauskas</i>)	166
Victor C. de Munck. Kultūros tyrimai: patirtis ir apibendrinimai (<i>Auksuolė Čepaitienė</i>)	168
Pirmieji lietuviai Teksase. The first Lithuanians in Texas: parodos katalogas / exhibition catalog. V. Čiubrinskas ir J. Genys (sud.) (<i>Skaidrė Urbonienė</i>)	171
Nijolė Marcinkevičienė. Metai už stalo. Kalendorinių švenčių ir sezoniniai valgiai (<i>Žilvytis Šaknys</i>)	177
Darius Staliūnas. Making Russians. Meaning and Practice of Russification in Lithuania and Belarus after 1863 (<i>Remigijus Civinskas</i>)	181

Konferencijos / Conferences

Tarptautinė konferencija „Identiteto politika antropologiniu požiūriu“ Klaipėdos universitete (<i>Rimantas Sliužinskas</i>)	186
Rusijos etnografų ir antropologų kongresas Orenburge (<i>Jonas Mardosa</i>)	192

Sukaktys

Profesorei Pranei Dundulienei 100 metų (<i>Žilvytis Šaknys</i>)	195
Jubiliatė Janina Genovaitė Laniauskaitė-Morkūnienė (<i>Irena Regina Merkienė</i>)	197

Pratarmė

Sociokultūrinės antropologijos, kaip ir europietiškosios etnologijos, tyrimų horizonte nuolatos figūruoja žmogiškųjų ryšių ir kolektyvinio saistymosi problematika. Neatsitiktinai sociokultūrinių saitų pagrindu kuriami *tradicijos, identiteto* ir apskritai socialinio glaustumo bei kultūrinio bendrumo ryšiai yra bene pagrindinė mūsų žurnale nuolat gvildinama žmonių sociokultūrinės jungties tema.

Būtent tie kolektyviniai saitai, kurie kloja paties bendriausio žmogiškojo solidarumo bei įvairiausio žmogiškojo grupavimosi pagrindus, yra ir šio žurnalo *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos* numerio dėmesio centre. Pradedant klasikiniu socialinės „gramatikos“ dariniu – giminyste, tęsiant vedybomis, toliau susitelkiama į saistymąsi su sovietinėje praeityje įprasta „grupės draugų“ principu paremta vadyba bei „aprūpinto“ gyvenimo būdu ir galiausiai į saistymąsi per „lokalinį glaustumą“, per „prigimtinę“ bei *habitus* kultūrą. Be įprastinio ir akivaizdaus šiems saistymams būdingo kaitumo (procesualumo), atkreiptinas dėmesys į pačią jų darybą (konstravimą) ir panaudojimą (manipuliavimą) bei aktualųjį – gyvąjį simbolinės ir struktūrinės galios kupiną pradą.

Tą taikliausiai iliustruoja Auksuolė Čepaitienė savo straipsnyje „Giminystės idėja ir poveiklis: genealoginis mąstymas Lietuvoje“, analizuodama liaudiškąjį giminystės apskaičiavimo modelį, nelyginant genealoginio mąstymo matricą. Giminystė čia suprantama kaip mentaliniu lygmeniu suformuluota esmė, kuri pirmiausia tenkina socialinės gramatikos – socialinės tvarkos ir klasifikacijos – poreikius.

Irma Šidiškienė, straipsnyje „Internetiniai tekstai kaip vedybų tyrimo šaltinis“ išanalizavusi internetų „žinojimą“, įtikinamai parodo interneto terpę kaip naują šaltinį vieno iš pamatinio bendražmogiškojo saistymosi – per vedybas ir šeimos įteisinimą – raiškos aktualijų tyrimams. Anot autorės, tai terpė, kurioje „kuriamos kultūros sistemos“, kuriose individualistinis (šventė tik patiems besituokiantiems) vestuvių suvokimas ryškiai atsiskiria nuo pragmatinio – šeimos kaip tinkamos padėties visuomenėje oficialaus užtikrinimo – suvokimo.

Kitas šio žurnalo numerio puslapis – žinomo politinės antropologijos specialisto Thomo Wilsono tekstas apie valstybių sienų / ribų viešosios politikos ir praktikos vykdymo peripetijas pasitelkiant Airijos pavyzdžius. Jame aptariamas visada svarbus sienų / ribų konstravimo panaudojant galią klausimas. Autorius pabrėžia, kad detalesnės antropologinės viešosios politikos elito ir įvairių

socialinių tinklų (iš *emic* Airijos atvejo perspektyvos) studijos gali atskleisti naują politinio vadovavimo politiką ir praktiką, kuriose itin išryškėja „grupiškumas“. Tokių grupinių susietumą (saistymąsi) atspindi „lokalinis glaudumas“ (*local intimacy*), nes žmonės vertina socialinių ir politinių grupavimąsi su tais, su kuo jie kartu gyvena, dirba, augo ar mokėsi kartu, pagaliau atlieka panašius vaidmenis viešosios politikos procesuose. Autorius daro išvadą, kad valstybinės valdžios vykdomas valdymas yra tik viena iš daugelio vadovavimo, tvarkos ir galios formų valstybės viduje ir išorėje. Tam procesui studijuoti reikia viešosios politikos antropologijos.

„Politikos darymas“, perkeliant senuosius „grupės draugų“ ryšius ir juos panaudojant postkomunistinėse visuomenėse, gvildenamas Idos Knudsen straipsnyje apie vyresniosios kartos politikus, priverstus, anot autorės, „save iš naujo išrasti“ atmetant sovietinę praeitį, tačiau ir toliau naudojančius savo pagrindinį kapitalą – *vyresnį amžių* kaip praeities patirtį ir ryšius, reikalingus priėti prie resursų, taip pat ir Europos Sąjungos fondų. Pabrėžiamas amžiaus tarpsnių reikšmingumas perkeliant ir toliau taikant sovietinio valdymo metodus – specifinį socialinį kapitalą. Nors to retoriškai atsisakoma ir tai visiškai nedera prie Lietuvos narystės Europos Sąjungoje konteksto.

Postsocialistinę problematiką nagrinėja ir Kristina Šliavaitė, pristatydama savo nuodugnius tyrimus apie socialinį netikrumą bei išgyvenimo strategijas, susijusias su deindustrializacija. Dėmesio centre – sovietmečio industrinio giganto – Ignalinos atominės elektrinės uždarymas ir vietinių žmonių reakcija į deindustrializaciją. Kadangi industrializacija ir jos vykdytojai sovietmečiu buvo vertinami kaip „socialinis avangardas“, tai elektrinės uždarymas matomas kaip moralinis industrinio darbo nuvertinimas ir globėjo / maitintojo netekimas. „Išsigelbėjimo“ nuo deindustrializacijos strategijose ryškus grėžimasis į praeitį, kaip ir sovietiniais laikais tikintis valstybės, jos valdžios pagalbos. Anot autorės, tai sietina su „sovietmečiu suformuotu ir posovietinio regiono gyventojams būdingu požiūriu į valstybę ir jos valdžią, atsakingą už paprastus žmones“ ir suteikiančią jiems socialiai saugų bei materialiai aprūpintą gyvenimą.

Paskutiniai du straipsniai skirti paanalizuoti žmogiškajam mobilumui, siejant su tam tikrai teritorijai būdinga ar „prigimtaine“ ir santykinai nejudria bei nekaičia kultūra. Tea Golub, savo straipsnyje nagrinėdama slovenų emigraciją į Argentiją, Vokietiją ir Prancūziją bei grįžtamąją migraciją, pastarąją sąryšį įvardija *namų* sąvoka. Ši kategorija šiuo metu užima svarbiausią vietą šiuolaikinėse transnacionalizmo studijose ir autorės suprantama kaip „migranto *namų* suvokimas per etninę kilmę, gimtinę ir per pastangas išlaikyti savo kultūrą, paveldą, kalbą bei tautinę sąmonę gyvenant svetur“.

Mobilumo paliestų žmonių saistymąsi nagrinėja ir Daiva Repečkaitė, savo straipsnyje dėmesį sutelkdama į rusakalbius imigrantus (vadinamuosius repatriantus) Izraelyje, bandydama nustatyti jų kasdienybėje iš *eminės* perspektyvos apčiuopiamą kultūros modelį. Pastarasis priešpriešinamas įvairių, neretai dominuojančių, diskursų formuojamam šiuolaikinės Izraelio visuomenės kultūros modeliui ir taip surandama pačių žmonių brėžiama, o ne priskirtinė fiksuota, vadinamoji natūrali valstybės gyventojų daugumos tapatybė. Imigrantinė rusakalbių kultūra suprantama kaip *habitus*, t. y. „glūdinti individo viduje, jo su savimi nešiojamos dispoziicijoje“, kaip iš emigrantinės šalies „atsivežtų dispoziicijų visuma“, kuri jungiama su imigrantinėje šalyje „išmokstamomis dispoziicijomis“.

Kaip įprasta, mūsų žurnalo *Recenzijų ir apžvalgų* rubrikoje pristatomi naujausi antropologiniai, etnologiniai ir susiję gretutinių mokslų leidiniai. Pažymėtina pagausėjusi profesionalių lietuviškų leidinių rikiuotė ir atkreiptinas dėmesys į jų žanrinę įvairovę – tai monografija (aut. R. Trimakas, rec. V. Gribauskaitė), tyrimų projektų straipsnių rinkinys (sud. V. Čiubrinskas ir J. Kuznecovienė, rec. G. Lankauskas), metodinė knyga (aut. V. de Munck, rec. A. Čepaitienė), muziejinės parodos katalogas (sud. V. Čiubrinskas ir J. Genys, rec. S. Urbonienė) ir taikomosios etnologijos darbas (aut. N. Marcinkevičienė, rec. Ž. Šaknys).

Tikimės, jog šio *Lietuvos etnologijos* numerio straipsniai ir kita medžiaga sudomins skaitytoją ir galbūt paskatins diskutuoti aktualiais sociokultūrinės sanglaudos darybos klausimais, kalbėti apie kartais iš paviršiaus nematomų, tačiau neretai pamatinių kolektyvinio saistymosi jungčių nustatymo problemas.

Vytis Čiubrinskas